

СТУДЕНТСКИТЕ СЪСТЕЗАНИЯ КАТО МЕХАНИЗЪМ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИ И СОЦИАЛЕН КАПИТАЛ

Иван Сандански¹
e-mail: ivan.sandanski@nsa.bg

Резюме

Спортно-състезателната дейност в условията на висшите училища се явява ключов механизъм за привличане и запазване интереса на студентите към спортуване. Въпреки многобройните форми на състезания много малко е известно до каква степен и как се използва потенциалът им за генериране на различни по вид и насоченост възможности. Базирайки се на концепцията за стратегическа активация на събития, статията разглежда студентските състезания като платформа за създаване и развитие на човешки и социален капитал. Публикацията е с теоретично-концептуална насоченост и представя принципно нови насоки както за политиката и стратегиите на висшите училища и спортните организации, така и за бъдещи научни изследвания в тази област.

Ключови думи: студентски състезания, стратегическа активация, човешки капитал, стратегическо използване

JEL: Z20

Увод

Спортно-състезателната дейност в етапа на висшето образование се явява естествен механизъм за привличане и запазване интереса на студентите към спортуване, личностно развитие и изява. Всяка година по линия на АУС „Академик“ се провеждат състезания по 24 вида спорт от държавния спортен календар. В дейностите на АУС „Академик“ участват средно по около 4000 студенти годишно. Едно от най-значимите спортни събития, организирано от АУС „Академик“, е Националната студентска универсиада, в която ежегодно се включват около 1000 студенти от повече от 20 висши училища в страната. Тя е най-мощното университетско спортно събитие с включени надпревари по 15 спортни дисциплини. Успоредно с тези общонационални прояви целогодишно се провеждат и най-различни вътрешно университетски и междууниверситетски турнири по спортни игри и отделни състезания по индивидуални спортове. Всички те имат своя потенциал за извличане

¹ Доцент, доктор, катедра „Мениджмънт и история на спорта“, Национална спортна академия „Васил Левски“

на комбинация от ползи, свързани с човешко и организационно развитие, отвъд единствено спортната изява и крайното класиране.

Въпреки многобройните форми на състезания, много малко е известно до каква степен и как се използва техният потенциал за генериране на различни по вид и насоченост възможности за широк кръг от студенти, университетски структури и спортни организации. Въпросът тук опира доколко и как въобще българските висши училища и спортни федерации ги интегрират в някаква степен в своите стратегии за развитие. Този проблем може да се идентифицира като перспектива за политиката на отделните висши училища и спортни субекти, и кореспондиращата с това обективна оценка на тяхната специфика и капацитетни възможности, оттук и създаване на механизми за извличане на максимални ползи. В не по-малка степен също така е важно да се разбере по-задълбочено съществуващият опит за развитие на човешки и организационен потенциал, иновации, създаване, споделяне и разпространение на ценно знание и добри практики, тяхното възпроизводство и надграждане. Публикацията цели да представи принципно нови политики за проактивно използване на потенциала на студентските спортни състезания като възможност за създаване и развитие на човешки и социален капитал, който да се капитализира от различни групи студенти, заинтересовани спортни организации и висши училища.

Методика

Предвид обстоятелството, че към момента у нас все още липсват теоретични и емпирични проучвания, свързани с темата за стратегическата активация на спортни събития, статията има концептуална насоченост и се основава на използването на индуктивна методика от качествено естество. Двата основни източника на информация са: а) критичен анализ на специализирани академични публикации по темата; б) фокусирани експертни интервюта с представители на организации, реализиращи състезания в системата на студентския спорт. Този итеративен процес комбинира аспекти на съдържателен и тематичен анализ. По този начин идентифицираните от теоретичния обзор конструктивни елементи на стратегическо използване на спортни прояви се явяват добра основа за събиране и интерпретиране на емпирична информация, и сами по себе си предлагат допълнително произтичащи теоретични и практически ракурси.

Стратегическо използване и активация на спортни събития

Добре известно е, че спортните състезания са много различни от гледна точка на вид, мащаб, обхват, ресурсни нужди и потенциал за създаване на краткотрайни или дълготрайни, положителни, неутрални или негативни въздействия (Сандански, 2013). Ключовият момент е свързан с това как биха могли отделни групи хора, организации и институции по-активно да се ангажират с този процес, за да могат да извлекат някакви стратегически ползи (Chalip, 2006; O'Brien & Chalip, 2007a, 2007b).

Главната цел на един стратегически подход към студентските спортни събития е идентифициране на комбинация от подходящо подбрани и реализирани около тях програми, дейности и инициативи, чието осъществяване би довело до устойчиви социални ползи за широк кръг от потенциални бенефициенти (Chalip, 2006, 2014). Не самото провеждане на едно състезание поражда възможен комплекс от ползи, а начините, по които организаторите, висшите училища, заинтересованите студенти и спортни организации, и ред други субекти, ще експлоатират възможностите, които възникват от това. От друга гледна точка обаче, участието единствено в състезателни дейности е „необходимо, но не и *достатъчно* условие, за да се получат някакви очаквани ползи (Coalter, 2015, p. 20)“. Coakley (1998, p. 2) предоставя допълнителна подкрепа на този аргумент, твърдейки, че „спортовете са само контекст за социализиращи преживявания, не и причина за социализиращи ефекти“. Както посочват Bramwell (1997) и O'Brien & Chalip (2007b), всяка форма на стратегическа активация на спортни събития изисква интензивно предварително планиране и създаване на партньорска мрежа. Сред най-значимите социални ползи, които биха могли да се планират и извлекат от интелигентното използване на спортните събития, Chalip (2006) извежда: поставянето на дневен ред на важни социални проблеми; изграждане или укрепване на социални отношения и мрежи; овластяване на социални групи за колективни действия. Те са пряко следствие от произведените от дадено събитие наративи, символи, смислови значения и афективни състояния.

Различните формати на провеждане на студентски състезания са платформа за създаване и развитие на човешки и социален капитал. Човешкият капитал е относително по-разграничим и „видим“, докато социалният капитал съществува във вид на взаимно реципрочни отношения под формата на социални мрежи, позволяващи колективни действия.

Развитие на човешки капитал чрез участие в студентски спортни прояви

Концепцията за човешкия капитал, според Sweetland (1996), се отнася до уменията, които хората притежават. Edwards & Gillham (2013) разглеждат идеята за човешкия капитал в по-широк ресурсен контекст, като към уменията добавят труд, опит, експертиза и лидерство. Тези ресурси по принцип се владеят и контролират от хората, които ги притежават, и само те могат да решат дали да ги предоставят на разположение на някой друг, посредством решението си да участват. Не всички обаче предлагат една и съща комбинация от човешки способности. Планирането, организирането и провеждането на спортни състезания изисква различен тип експертиза, компетенции и умения, а полезната им стойност често зависи от конкретната ситуация.

В най-общ план компетенциите се разбират като комбинация от умения, знания и тип поведение, които се изискват за ефективното изпълнение на определена роля, наред със способността да се демонстрира изпълнение, съобразно възприетите професионални стандарти в съответната сфера. Разбирането за компетенциите е свързано с многоизмерен модел, който изобразява способността на даден човек да прилага ефективно определени знания и умения в осъществяването на специфични задачи, посредством определено лидерско поведение. Известно е обаче, че хората които се занимават с организирането и провеждането на студентски състезания са практични личности. Обикновено това са отдадени на каузата на студентския спорт преподаватели от катедрите по физическо и възпитание и спорт, доброволци и ентузиастични сред настоящи и завършили студенти, съмишленици от други катедри и отделни спортни дейатели. В основата си мениджмънта на спортни събития е практическа дейност, но все още малко е известно как в действителност подхождат хората, непосредствено ангажирани с този процес. Предвид нарастващата значимост на мениджърските компетенции в контекста и на спортните състезания, внимание заслужават три въпроса с евристично значение както за студентите, обучаващи се в социални, спортни, педагогически, технически и управленски области на висшето образование, така и за действащи на административни и ръководни позиции хора в спортната практика. Paskard (2014, p. 313) извежда като ключови въпросите: *За какво служат компетенциите?; Дали те вършат правилните неща?; Гарантират ли желаните резултати?* Същият автор твърди и че компетенциите не следва да се ограничават само до умения и способности, но трябва да се имат предвид и знания, поведения, качества, идентичности, личностни характеристики, нагласи, отношения, ценности, опит и емоционална интелигентност.

Студентските първенства, турнири и универсиади се явяват своеобразна „социална лаборатория“ за изучаване на различни процеси и отношения, прилагане на управленски и комуникационни стратегии, формиране и реализиране на политики в обществени сектори, предполагащи свързаност. Те предоставят възможности за широкообхватно учене за спортни организации и университетски структури, наред с развиване на специализирани знания и умения сред самите студенти, посредством изпълнението на доброволчески дейности, дигитализация и технологично осигуряване, администриране, организиране, маркетинг, спонсорство, логистика, реализацията на специализирани проучвания. Това предполага потенциал за включване на много по-разностраничен кръг от студенти (и преподаватели, сътрудници), които може и да не са активно спортуващи, но обичащи спорта, мотивирани и желаещи да допринесат със своите знания и умения. Още повече, че основната многоспортова федерация АУС „Академик“ не разполага с нужния капацитет за изпълнение на значителен обем от организационно-административни и контролни функции по различни програми и събития в целия спектър на социално проникване от гледна точка на служители и координатори, местни структури, диверсифицирано финансиране, отвъд предоставяните от ММС средства по програмата за развитие на спорта за учащи. Към момента тя се явява и единственият надежден източник за подпомагане на дейностите за провеждане и участие в спортни състезания на национално и международно ниво на студенти.

Формиране на социален капитал в контекста на студентските спортни събития

Привличането на елитни спортисти за студенти, модернизацията на спортната база, участието и спечелването на студентски състезания се явяват доказани маркетингови средства за висшите училища при позиционирането им в една висококонкурентна среда. Не е известно доколко те са интегрална част от стратегиите за развитие на висшите училища у нас. Безспорен обаче е потенциалът на студентските състезания за създаването или подобряването на формални и неформални социални отношения и партньорски мрежи под формата на социален капитал. В контекста на социалните движения Edwards & Kane (2014) извеждат няколко форми на социално организиране извън формалните институции. Както става ясно, достъпът до определени социални и ресурсни мрежи се контролира „отвътре“, което ограничава възможностите за сдобиване и използване на редица ключови ресурси.

Полезната стойност на социалния капитал се заключава във факта, че тази концепция обединява в обща теория за социалното действие елемен-

ти като: социална структура; институционални и неинституционални отношения на доверие и реципрочност; мрежово социално свързване (Coleman, 1990). Тази теория за социалния капитал стъпва на идеята за колективното чувство за отговорност, генерирана от участие в различни общи инициативи. Базирайки се на теорията на Coleman, Misener & Mason (2006) разработват концептуална рамка за изследване на връзките между спортните събития и социалния капитал, водещо в която е как да се получи максимално широко включване на различни групи хора и организации в дейности около едно състезание. Ключовите елементи на теорията служат и за основа за измерване и оценка на социалните въздействия на спортните състезания.

В тази връзка Kerwin et al. (2015) разглеждат социалните въздействия през призмата на чувството за общност сред доброволците на спортни събития от по-малък мащаб. Авторите определят доброволното участие в специализирани роли и дейности по време на спортни събития като колективен опит и пряк ефект на социалния капитал. Taks (2013) посочва, че състезанията, които не са в групата на „престижните“, мащабни спортни прояви, са по-ефективно средство за изграждане на трайни партньорски мрежи, контакти и реципрочни отношения. По този начин този тип състезания имат значително по-голям потенциал за генериране на т. нар. хоризонтален социален капитал, характеризиращ се с гражданско участие и високи нива на социално учене. Chalip (2006) предлага теоретична рамка за анализ на социалните аспекти на спортните събития и катализатор на социален капитал. Същият автор прилага концепцията за стратегическа активация в контекста на спортните събития, която се свързва с процес на инвестиране в конкретно създадени около събитието програми, дейности и инициативи с цел извличане на максимални непосредствени и дългосрочни ползи от него (Chalip, 2004). Желаните положителни резултати обаче трябва да бъдат предварително планирани и стратегически изпълнени под формата на съвместни програми и дейности преди, по време и след дадено събитие, като често е нужно и повтаряне на процеса (Chalip, 2006; O'Brien 2007; O'Brien & Chalip, 2007).

Студентските спортни събития напълно покриват тези критерии, тъй като те по естествен начин разчитат на студентската общност като ценен кадрови източник за изпълнение на серия от специализирани роли и дейности. Привличането и включването на студенти от специалности, които позволяват прилагане и развиване на търсени компетенции и умения в мениджмънта, администрирането, маркетинга, дигиталните комуникации, социалните изследвания в контекста на студентските спортни събития, ще даде възможност за:

- подобряване на междудисциплинарни и междукатедрени взаимодействия;

- развиване и трансферна широка гама от знания и компетенции сред студенти от различни направления и специалности;
- осъществяване на научни изследвания по проекти и изпитни задания;
- прилагане на теоретични знания в реална практическа среда;
- създаване и развиване на доброволчески ресурс за спортната система.

Подобряването на организацията и качеството на провеждане на знакови национални спортни събития, като националните студентски универсиади и първенства, има пряка връзка с повишаване мотивацията на преподаватели, участници и доброволци. Един от начините е посредством включване на елементи с културно-образователен и възпитателен характер по модела на младежките Олимпийски игри. Обогащането им с нови символи, ритуали и практики е важен елемент от процеса на създаване на идентичност на този род събития и част от системата за комуникиране с целеви аудитории. По този начин студентската спортна общност се превръща в източник и посредник на смислови значения, разчитайки на символни средства за формиране на желано поведение от страна на самите студенти и други организации. Потенциални политики и действия, насочени към създаване на нови социални и институционални взаимодействия на основата на студентските спортни събития, могат да бъдат:

- мотивиране и активно включване на студенти като доброволци в изпълнение на различни роли при организирането и провеждането на спортни празници, фестивали, турнири, подпомагане дейността на студентски отбори и многоспортови клубове;
- развитие на партньорството между висши училища и спортни организации, относно повишаване на капацитета и методическа подкрепа, на основата на споразумения за сътрудничество – участие в изследователски проекти, научни форуми; съвместни стажантски програми; свързано с практика учене; набиране на специализиран кадрови ресурс чрез взаимодействие с кариерните центрове на висшите училища. Ефектът от подобно сътрудничество е свързан с подобряване на привлекателността на българските спортни организации като структури за професионално и личностно развитие на технически и административни специалисти и доброволци;
- реализиране на фокусирани маркетингови кампании, промотиращи физическа активност, здравословно хранене, системно практикуване на спорт сред студентите, като средство за личностно развитие с активно включване на известни спортисти в качеството на ролеви модели;
- изграждане на система за подпомагане на спортно-състезателната дейност във висшите училища в рамките на академичната автономия и регламентиране на възможностите за стимулиране на най-изявените

студенти спортисти с принос към спортните постижения на висшето училище (награди, стипендии, извеждане на индивидуален план, изпитни сесии, безплатно използване на спортните бази и други);

- реализация на добре разработени мерки и програми от страна на спортни федерации и клубове за подкрепа на двойната кариера на елитни състезатели, на основата на двустранни споразумения със съответните висши училища.

Други стратегически важни направления, с недостатъчно оползотворени резерви при използването на студентските състезания, обхващат:

- промотиране на различни спортове сред подрастващи, потенциални кандидат студенти от различни градове, в които се провеждат финали на състезания и универсиади, в т.ч. реализация на дейности по кандидатстуденски кампании;
- обвързване на определени студентски състезания с включване на училища и местни спортни клубове – доброволчество и скаутинг;
- взаимодействие с клубове и федерации под формата на присъствие на клубни и национални селекционери; набиране на желаещи студенти да се обучат за съдии, администратори и технически лица;
- използване на знакови студентски спортни събития за популяризиране на социални каузи и градове; привличане на политическо, медийно и обществено внимание към проблемите на студентския спорт.

Заклучение

Различните видове спортове и състезания разполагат с различен потенциал да генерират специфични по характер и насоченост ползи, които имат пряка връзка с процеса на социална промяна на личностно, групово и институционално ниво. Потенциалните ползи са винаги индивидуално обусловени и се проявяват в различно време и по различен начин в жизнения цикъл на всеки човек, като е необходимо да се разбере, че самата полза не се съдържа в предлаганите спортни дейности и състезания, а по-скоро в начините, по които участниците се възползват от тях.

Активацията на потенциала на студентските спортни събития изисква сериозно предварително планиране и координация на цели, стратегии, политики, дейности и ресурси в рамките на мрежа от заинтересовани субекти, в която влизат не само свързани със студентския спорт, но дори в по-голяма степен – от други сектори. Подобен формат се очаква да договори споделени цели и визия за действие, напасване и синхронизиране на приоритети и ресурси, чрез общ план за практически действия. Причината е, че организаторите на студентски универсиади, първенства и турнири (например АУС „Академик“, студентски

организации, университетски спортни клубове, отделни преподаватели от катедрите по ФВС) са дотолкова концентрирани върху чисто организационно-логистични въпроси, че почти винаги им остава много малък или никакъв капацитет за реализация на програми и инициативи, свързани с потенциално значими социални, обучителни или комуникационни ефекти. Още повече, че всеки организационен екип реално престава да съществува след края на състезанието, докато активацията на целия комплекс от планирани мерки изисква много по-продължителни и целенасочени управленски усилия. По този начин отговорността за стратегическото използване на студентските спортни събития, за създаване и развитие на човешки и социален капитал, следва да се разглежда в обхвата на пресичане на визиите и целите на хора и институции както от чисто спортната и образователната сфера, така и извън нея.

Използвана литература

- Сандански, И. (2013). Мениджмънт на спортни събития (2-ро издание), ЕС Принт.
- Bramwell, B. (1997). Strategic planning before and after a mega-event, *Tourism Management*, 18, pp. 167-176.
- Chalip, L. (2004). Beyond Impact: A General Model for Sport Event Leverage, in Brent, W. R. and Adair, D. (eds), *Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues*, Clevedon: Channel View Publications, 2004, pp. 226-252.
- Chalip, L. (2006). Towards social leverage of sport events, *Journal of Sport & Tourism*, 11, pp. 109-127.
- Chalip, L. (2014). From legacy to leverage, in *Leveraging Legacies from Sports Mega-Events: Concepts and Cases*, Palgrave Macmillan, pp. 2-12.
- Coakley, J. (1998). *Sport in society: Issues and controversies* (6th ed.), Boston, MA: McGraw Hill.
- Coalter, F. (2015). Sport-for-Change: Some Thoughts from a Sceptic, *Social Inclusion*, 3(3), pp. 19-23.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Edwards, B., and Gillham, P. (2013). Resource mobilization theory, *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*, pp. 1-6.
- Edwards, B. and Kane, M. (2014). Resource mobilization and social and political movements, In van der Heijden, H.-A. (ed.), *Handbook of Political Citizenship and Social Movements*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, pp. 205-232.
- Kerwin, Sh., Warner, S., Walker, M., and Stevens, J. (2015). Exploring sense of community among small-scale sport event volunteers, *European Sport Management Quarterly*, 15(1), pp. 77-92.

- Misener, L. and Mason, D. (2006). Creating community networks: Can sporting events offer meaningful sources of social capital?, *Managing Leisure*, 11(1), pp. 39-56.
- O'Brien, D., and Chalip, L. (2007a). Executive training exercise in sport event leverage, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 1, pp. 296-304.
- O'Brien, D. and Chalip, L. (2007b). Sport events and strategic leveraging: Pushing towards the triple bottom line, in Woodside, A.G. & Martin, D. (eds.), *Tourism management: Analysis, behavior, and strategy*, Cambridge: CABI, pp. 318-338.
- Packard, T. (2014). How competent are competencies?, *Human Service Organizations Management, Leadership & Governance*, 38(4), pp. 313-319.
- Sweetland, S. R. (1996). Human Capital Theory: Foundations of a field of enquiry, *Review of Educational Research*, 66, pp. 341-359.
- Taks, M. (2013). Social sustainability of non-mega sport events in a global world, *European Journal for Sport and Society*, 10(2), pp. 121-141.

STUDENTS SPORT EVENTS AS A MECHANISM FOR DEVELOPING HUMAN AND SOCIAL CAPITAL

Assoc. Prof. Ivan Sandanski, PhD
National Sports Academy, Sofia
e-mail: ivan.sandanski@nsa.bg

Abstract

Sport activity and sport events within higher schools is a key mechanism for attracting and maintaining students' interest in practicing sports. Despite the many forms of sport competition, very little is still known to what extent and how the potential of sporting events is used to generate a multitude of opportunities. Premised on the concept of strategic activation of events, the article examines student sport competitions as a platform for the creation and development of human and social capital. The article has a conceptual focus and presents principally new directions with implications for the policy and strategies of higher education institutions and sport organisations, as well as for future research in this area.

Keywords: student sport events, leveraging, human capital, strategic utility

JEL: Z20